

OBSAH

J. Horecký: Dr. h. c. JUDr. Adolf Zátúrecký	161
Z terminológie atómovej fyziky	166
Chyby a kontrola zvärania	173
Z terminológie botanickej morfológie (koreň)	175
J. K. Hajdušek: Maďarsko-slovenský slovník z knihovedy	180

DISKUSIA

L. Duoné: Niekoľko termínov z genealogickej klasifikácie jazykov	185
--	-----

ZPRÁVY

F. Buffa, Š. Hörman, P. Žikavský, L. Landau, J. Gabriš, E. Šulgan, Z. Svoboda, Chov koní na slovensku	187
E. Kučerová: S. I. Volfson, Latino-ruskij medicinskij slovar'	190

SLOVENSKÉ ODBORNE NÁZVOSLOVIE

ČASOPIS SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

ROČNÍK VI — 1958 — ČÍSLO 6

Vydáva

Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave

Hlavný redaktor dr. Jan Horecký

Tajomníčka redakcie Gertrúda Tanušková

Redakčná rada: dr. Ferdinand Buffa, Viera Dujčíková.

dr. Ján Horecký, Gertrúda Tanušková

Redaktorka časopisu Terka Zacharová,

technický redaktor Vladimír Štefanovič

Redakcia a administrácia: Bratislava, Klemensova 27

Vychádza mesačne raz

Ročné predplatné Kčs 24,—, Jednotlivé číslo Kčs 2,—

Predplácanie časopisu možno zastaviť len koncom kalendárneho roku

Novinové výplatné povolené Poštovým úradom Bratislava 2 pod číslom 231/prepr. 1955

Rukopis daný v apríli, vytlačený v máji 1958

Vytlačili Polygrafické závody, národný podnik, závod 2, Bratislava

Povolené výmerom PIO č. 12067/54-IV/2. A-57832

Dr. h. c. JUDr. ADOLF ZÁTÚRECKÝ

(22. júna 1884—12. marca 1958)

V skromnej, ale šľachetnej postave dr. Adolfa Zátúreckého stratila vynikajúcu osobnosť nielen slovenská právna veda, ale i slovenská terminológia, ku ktorej mal od svojej mladosti veľmi blízky vzťah.

Do práce na ustaľovaní a rozvíjaní slovenskej právnej terminológie sa dr. A. Zátúrecký pustil už ako mladý advokát v Rimavskej Sobotě r. 1917. Bolo to v situácii, ktorú redaktor Právneho obzoru charakterizoval v 1. čísle svojho časopisu takto: „Sme bez názvoslovía, nevieme sa v právnych veciach jeden s druhým v našej materinskej reči zhovárať, tým menej vieme niečo poriadne napísať. Nech príde k uskutočneniu našich rečových práv, sme v najväčších rozpakoch.“

Zahajujeme teda prácu svoju voľnou diskusiou o slovenskom právnom názvosloví, predstierajúc nami zhotovený, pravda, neúplný návrh. Víťaně nám bude, keď prehovoria k veci i znalci jazyka.“

Neprehovorili vtedy znalci jazyka — azda ich ani nebolo — no hneď v ďalšom čísle (str. 65) mohol redaktor konštatovať: „Redaktor nie je teda pri tejto práci viac samotný. S radosťou vítame čo nových spolupracovníkov pp. dr. Adolfa Zátúreckého, advokáta v Rimavskej Sobotě, a dr. Michala Slávika, advokáta na Myjave. Ich poznámky a doplnky k názvom v 1. čísle Právneho obzoru uverejneným uverejňujeme osobitne, pokračovanie názvov z 1. čísla uverejňujeme pod spoločným menom s p. dr. Adolfom Zátúreckým, ktorý bol tak dobrý prevziať revíziu názvoslovía.“

Ako vidieť, hneď na začiatku usilovnej práce sa začalo pracovať kolektívne, bez teoretických úvah, ale s veľkým zápalom pre dobrú vec. Z daného stavu vyplývalo, že všetci pracovníci na právnom názvosloví vychádzali z maďarčiny, z maďarských názvov a k nim pridávali slovenské ekvivalenty. Bolo to nielen nevyhnutné, ale aj praktické.

No i keď na začiatku práce nebolo teoretických úvah, z radu konkrétnych pripomienok, ktoré podal dr. A. Zátúrecký k prvej časti Stodolovho návrhu (*Poznámky a doplnky k názvoslovíu*).

Podáva dr. Adolf Zátúrecký, Právny obzor I, 1918, 87—91) i k poznámkam dr. M. Slávika (Poznámky a doplnky k názvosloviu. Podáva dr. Michal Slávik. Revidoval dr. Adolf Zátúrecký, Právny obzor I, 1918, 119—128), možno ľahko vykonštruovať základné tézy, ktoré uplatňoval v prvom období svojej terminologickej práce.

Je to predovšetkým snaha o presnosť a jednoznačnosť. V poznámke k názvu *abbanhagyás*, ktorý Stodola prekládá ako *opomenutie, zameškanie niečoho*, Zátúrecký ukazuje, že „opomenutie, zameškanie niečoho nie je totožné s maď. „*elmulasztás*“. Pojem „*abbanhagyás*“ ale žiadnym pádom nekrýje pojem „*elmulasztás*“; *abbanhagyás* = niečo už započaté tak nechať, — kdežto: *elmulasztás* = bez započatia niečo vôbec nevykonať.“ A hneď tu pridáva poznámku, takú typickú pre celú terminologickú prax: odvoláva sa na § 135 a 136 trestného zákona, z ktorých možno jasne určiť rozdiel medzi uvedenými dvoma pojmami.

Podobne pri hesle *alaptalan gazdakodás* — *bezodôvodné obohatenie* ukazuje, že ide o obohatenie, ktoré nemá právneho základu (kúpa, dar atď.), a že kúpa, dar atď. sú vždy právnymi základmi, nie dôvodmi. Preto správny názov má byť *bezzákladné obohatenie*. Okrem toho *bezdôvodný* by bolo prekladom maď. *indokolatlan*.

Obširnejšie sa zaoberá názvom *odstupné*. Týmto slovom prekládá maď. *bánatpénz*, ktoré Stodola preložil ako *poenale*. Zátúrecký jednoduchým citátom z učebnice súkromného práva ukazuje, že *odstupné* a *penále* treba odlišovať, i keď sa „v živote často nesprávne miešajú“. Okrem toho výstižne poznamenáva, že „také pekné slovo ako „*odstupné*“ vynechať z terminológie by bolo večnou škodou. Ono ráz právnického pojmu striktnejšie vyjadruje než v maďarčine *bánatpénz*“.

Veľmi často však argumentuje Zátúrecký iba uvedením správneho prekladu dvoch odlišných slov, bez obširnejšieho výkladu. Napr. pri hesle *állam* (v Stodolovom návrhu *krajina, štát, ríša*): *állam* len *štát, krajina* = *ország, ríša* = *birodatom*. Podobne pri hesle *beigazolni* (u Stodolu *preukázat*) = *dokázat* — *preukázat* = *felmutatni, kimutatni*. Inokedy býva argumentácia veľmi laonická. Napr. preklad Stodolov *vybrané, nevybrané plody* za *beszedett, be nem szedett gyümölcs* upravuje na *zobrané, nezobrané plody*, lebo „úrodu, plody zberáme (generálny pojem) a len niektoré plody, napr. „*zemliaky vyberáme*“.

Ešte stručnejšie sú poznámky (pod čiarou) k návrhu dr. Michala Slávika. Napr. Slávikov preklad *boncolás* — *otváranie mŕtvol* komentuje iba slovami „pitvanie mŕtvol, obdukcia“.

k prekladu *bűntígyi költéssek* = *trestné trovy* udáva správne znenie „trovy (útraty) z trestného pokračovania; — s trestným pokračovaním spojené“.

Obširnejšie, odkazom na trestný i civilný poriadok komentuje Slávikove preklady *elnapolni* (megnyitás után) ako *odložiť a elhalasztani* (megnyitás előtt) ako *odročiť*. Napokon poznamenáva, že ak už trebarobiť rozdiel, malo by to byť práve naopak: *elhalasztani* = *odložiť, elnapolni* = *odročiť*.

Ďalšou typickou črtou pre Zátúreckého postoj k terminológii je ustavičný ohľad na živý, ľudový jazyk. Nejde pritom len o konštatovanie, že to alebo ono slovo sa všeobecne používa, ale aj o zdôrazňovanie ľudového charakteru. Poznámky o všeobecnom používaní sú napr. pri heslách *adókötéles* = *dani podliehajúci, csalárd bukás* = *bunkrot, elővezető parancs* = *rozkaz predviest (používa sa novšie, napr. aj výzvanie predplatiť)* namiesto Slávikovho *rozkaz na predvedenie*.

Osobitne vystupuje Zátúreckého vzťah k ľudovému jazyku v polemike so Stodolovým návrhom, uvedeným iba v poznámke pod čiarou), „či by nebolo lepšie prevziať české slovo *řád, řízení* = *riad, riadenie* namiesto pokračovanie“ a teda zaviesť *konkursuálny riad* alebo *riadenie, súdobný* alebo *grunto-knižný riad*. Zátúrecký je proti slovu *riad*, lebo v slovenčine „vždy znamená — aspoň u ľudu — to, čo v maďarčine szerszám, napr. stolársky riad, másiarsky riad; známe je kuchynský riad. Upotrebenie slova *riad* vo vyššie rečenom právnickom zmysle stretlo by sa v živote s neporozumením — ja som aspoň pevne presvedčený o tom, že by sa náš Slovák z bársktorej dediny hrozne zadivil tomu, keby napr. počul pri súde, že jemu ako obžalovanému (po)ďľa „*trestného riadu*“ nemožno prisahaf. — Konečne českému „*řadu*“ zodpovie v slovenčine „*poriadok*“ — tento právny názov mnohí slovenskí pravotári už od rokov užívajú, odporúčam ho tedy podržať!“

Niekedy však ide Zátúrecký v tejto snahe až tak ďaleko, že odporúča nárečové (i keď pomerne známe) slovo *trímat* ako ekvivalent maď. *bírlalni*. Treba však poznamenať, že práve v tomto prípade nejde o kategorickú radu, ale iba o nesmelú otázku.

Vzťah k češtine, pravda, nie je taký strohý, akoby sa zdalo z poznámok o slove *řad* — *riad*. V mnohých iných prípadoch sa Zátúrecký na české termíny priamo odvoláva a odporúča ich zaviesť. Tak pri Slávikovom návrhu nahradiť exekúciu slovom *plien* upozorňuje, že „slovenčina je najbližšia češtine a tak pri ustálení právnych názvov nutno predne na českú terminológiu

klást zreteľ". Zdá sa, že Zátúrecký tu navrhuje termín *zájem*, hoci výslovne sa toto slovo nikde neobjavuje ani v neskorších Zátúreckého prácach.

Podobne sa stavia proti Slávikovým doslovným prekladom *használat* = *užívanie* (usus) a *haszonélvezet* = *užívanie plodov* (usus fructus) a obhajuje pôvodný Stodolov návrh *užívanie* — *požívanie*, lebo tak je to i v češtine.

Napokon treba pripomenúť, že veľký dôraz kladie Zátúrecký i na správne tvorenie slov. Pri hesle *bizományos*, resp. *eladási*, *vételi bizományos*, ktoré Stodola prekladá ako *predať*, *nákupný komisiónár*, napr. poznamenáva, že *predať*, *nákupný* sú nesprávne slová. Podobne pri hesle *csodmegtámadási kereset* navrhuje preklad *napádacia žaloba*; pripúšťa iba *napádajúca*, alebo navrhuje prevziať z češtiny názov *odporovacia žaloba*.

Pokladali sme za užitočné aspoň niekoľkými poznámkami načrtnúť hlavné zásady, ktorými sa A. Zátúrecký spravoval pri prvých príspevkoch k slovenskej právnej terminológii a ktorých sa počas svojho dlhého účinkovania v slovenskej i československej právnej vede nikdy nevzdal.

Další priebeh terminologických úsilií A. Zátúreckého — povedali by sme vonkajšie dejiny Zátúreckého terminológie — sú pomerne známe.

Všetok vhodný materiál z Právneho obzoru, teda pôvodný návrh Stodolov, vlastné pripomienky i pripomienky M. Slávika, resp. i spoločný návrh Stodolov a Zátúreckého, ktorý bol tu publikovaný až po heslo *kézizálog* = *ručný záloh*, publikoval A. Zátúrecký spoločne s E. Stodolom ako *Návrh slovenského právneho názvoslovia (Maďarsko-slovenská právnická terminológia)* v osobitnej publikácii r. 1919, plniac tým uznesenie sjazdu slovenských právnikov (20. decembra 1918).

Tento 108 stranový návrh je záverom vývinu slovenskej právnej terminológie v závislosti od maďarského (resp. uhorského) právneho systému a predstavuje zároveň východisko pre všetky ďalšie práce.

Už r. 1921 vydal A. Zátúrecký spoločne s Vladimírom Fajnom a za výdatnej pomoci svojej manželky *Právnický terminologický slovník*, časť maďarsko-slovenskú, r. 1923 časť slovensko-maďarskú a r. 1925 znova časť maďarsko-slovenskú. Aj v týchto slovníkoch sa uplatňujú všetky zásady, ktoré si Zátúrecký vypracoval ešte v Právnom obzore. Okrem toho však zreteľne vystupuje ďalšia vlastnosť: pozorný a vnímavý vzťah k životu. I keď sa táto vlastnosť — pravda, posudzovaná z dnešného hľadiska — prejavuje často v preberaní niektorých českých

názvov, nemožno v nej nevidieť vždy iba úprimnú snahu o spresnenie slovenskej právnej terminológie. A napokon tu zreteľne začína prenikať i ďalšia význačná črta A. Zátúreckého: široký okruh záujmov, záujem o správne vyjadrovanie aj v neprávnych oblastiach, s ktorými, pravda, každý právnik prichádza do styku. Touto snahou treba vysvetliť skutočnosť, že už v uvedených slovníkoch je veľa slov, ktoré vlastne nepatria do právnej terminológie: *odklon*, *odchylný*, *odraziť*, *panät*, *panátnik*, *dôjsť*, *objasniť*, *žrebínek*, *opúšťať*, *kvúliť*, *hajkať* a mnoho iných.

Toto úsilie o správne vyjadrovanie sa veľmi vypuklo prejavuje aj v rozhodnutiach Komisie pre právnú terminológiu pri Povereníctve spravodlivosti a neskôr pri Ústave slovenského jazyka SAV (ktorých bol Zátúrecký predsedom) a napokon aj v *Právnickom terminologickom slovníku*. V tomto slovníku, ktorý r. 1952 vydala Slovenská akadémia vied ako výsledok práce Komisie pre právnú terminológiu, sú názvy ako *detský domov*, *dieňňa*, *dielovedúci*, *divadlo*, *loď*, *lodivod*, *plný*, *plodný*, *pobrežie*, *rovnošata*, *rozhodnosť*, ktoré len veľmi málo súvisia s právom. Nemožno však pochybovať, že pri jazykovej výchove najmä mladšej generácie slovenských právnikov vykonával slovník svoju úlohu.

Úsilie o správne a presné vyjadrovanie sa prejavuje aj v Zátúreckého úpornom vymedzovaní obsahu jednotlivých pojmov, často i neprávnych. Stačí tu spomenúť len dlhú históriu slov *pôdohospodárstvo*, *poľnohospodárstvo* a *roľníctvo*, o ktorých sa diskutovalo na niekoľkých schôdzkach Komisie pre právnú terminológiu pri Povereníctve spravodlivosti i na spoločnej schôdzke Komisie pre právnú terminológiu i Komisie pre poľnohospodársku terminológiu pri Ústave slovenského jazyka SAV. Treba poznamenať, že len vďaka tomuto úsiliu nepodľahla Komisia pre právnú terminológiu neodôvodneným snahám niektorých puristov o odstránenie takých slov ako *súrodenc*, *vľamač* a i.

Úsilie o správne vyjadrovanie zreteľne vidieť aj na elaboráte, ktorý A. Zátúrecký vypracoval pre vykladový terminologický slovník zo svojho vlastného odboru — občianskeho práva, resp. občianskeho súdneho poriadku — a ktorý vlastne ostal nedokončený, prerušený smrťou. Časť tohto elaborátu, prerokované Komisiou pre právnú terminológiu, boli uverejnené v Slovenskom odbornom názvosloví IV, 1956 a V, 1957.

Neoddeliteľnou súčasťou terminologickej práce A. Zátúreckého je i jeho praktická činnosť na Najvyššom súde pri redigovaní rozhodnutí, no najmä neúnavná práca na príprave kódexov občianskeho práva jednak hneď po oslobodení, jednak po Februári 1948. Netreba zdôrazňovať, že predovšetkým jeho zásluhou

sa v slovenskom znení občianskoprávných i trestnoprávných kódexov zaviedla dobrá slovenská terminológia. No nemenšou zásluhou je i Zátureckého pozorná a dôkladná účasť pri redigovaní slovenského znenia Zbierky zákonov, ba i pri prekladaní takého rôznorodého materiálu, aký je vo Vysvetlivkách k colnému sadzobníku, ktoré vyšli po slovensky r. 1951.

No nemožno nespomenúť ani to, že práve pri týchto prácach, pri spoločnom hľadaní čo najpresnejšieho a najkrajšieho vyjadrenia tisícok pojmov sa vytvorili a utužili hlboké vzťahy úprimného priateľstva medzi nestorom slovenských právnikov a benjamínom slovenských jazykovedcov, autorom tejto skromnej spomienky.

Ján Horecký

Z TERMINOLÓGIE ATÓMOVEJ FYZIKY

absorpcia alfa a beta častíc

pohlcovanie alfa a beta častíc hmotou

absorpcia gama lúčov

zníženie intenzity žiarenia prechodom cez hmotu v dôsledku rôznych interakcií

alfa žiariče

rádioaktívne látky, ktoré emitujú alfa častice

anihilačné žiarenie

elektromagnetické žiarenie, ktoré vzniká pri spojení (a súčasnom zániku) elektrónu a pozitronu; energia tohto žiarenia je ekvivalentná celkovej hmoty oboch častíc

Augerov efekt

jeden typ fotoelektrického javu, pri ktorom je vonkajší elektrón vyrazený charakteristickým X žiarením z vlastného atómu

barn

jednotka pre účinný prierez

beta častica

názov elektrónu vymršťovaného niektorým rádioaktívnym prvkom pri jeho rozpade

Braggova krivka

priebeh špecifickej ionizácie prostredia spôsobenej alfa časticami v závislosti od vzdialenosti od zdroja

brzdné žiarenie

X žiarenie, ktoré vzniká pri prudkom zabrzdení rýchlo letiacich elektrónov

Comptonov jav = Comptonov efekt

rozptyl gama fotónov na voľne viazaných vonkajších elektrónoch atómu; časť energie fotónu sa odovzdá elektrónu a fotón sa odchyľí od pôvodného smeru

curie

jednotka rádioaktivity, udaná počtom rozpadov za jednotku času ($3,7 \cdot 10^{10}$ rozpadov/sek.)

desatinová vrstva

hrúbka materiálu, ktorou sa zoslabí žiarenie na desatinu pôvodnej intenzity

divergentná štiepna refaz

refaz štiepenia, pri ktorom lavinovite vzrastá počet štiepení

doba „chladnutia“

obdobie, po ktoré sa necháva vyhorené palivo reaktora (alebo nejaký izotop) rozpadáť čiže vyžarovať

doba zdvojnásobenia (pri množení)

doba potrebná na to, aby sa štiepateľný materiál v množivom reaktore zdvojnásobil

doba života generácie (neutrónov)

priemerná doba, ktorá uplynie medzi vznikom a zánikom dvoch po sebe nasledujúcich generácií neutrónov v reaktore

doba života neutrónu

priemerná doba, ktorá uplynie medzi vznikom neutrónu štiepením a jeho zánikom absorpciou

dolet alfa častíc = dosah alfa častíc

z Braggovej krivky extrapolovaná vzdialenosť, v ktorej alfa častice z určitého zdroja prakticky prestávajú ionizovať dané prostredie

excitačná energia = budiaca energia

energia potrebná na prevedenie atómu alebo jadra do excitovaného (vzbudeného) stavu

excitovaný stav = vzbudený stav

stav, v ktorom má atóm alebo jadro vyššiu energiu, než zodpovedá základnému stavu

efektívna doba života (neutrónov)

priemerná doba života neutrónov modifikovaná s prihliadnutím na oneskorené neutróny

energetické spektrum častíc

rozdelenie častíc určitého súboru podľa ich energie

energetický reaktor

reaktor slúžiaci na výrobu energie pre priemyselné účely

efektívny multiplikačný faktor

pomer priemerného počtu neutrónov na začiatku jednej generácie k cel-

kovému priemernému počtu neutrónov na začiatku predchádzajúcej generácie v sústave konečných rozmerov

energia monochromatických gama lúčov
energia rovnajúca sa energii jednotlivých fotónov tvoriacich tieto lúče

fotoelektrický jav = fotoefekt
jav, pri ktorom fotón s energiou väčšou, než je väzbová energia niektorého z obalových (orbitálnych) elektrónov, odovzdá tomuto elektrónu všetku svoju energiu, a tým ho z atómu vyrazí

fontoneutrónový zdroj = zdroj fontoneutrónov
zdroj, z ktorého sa uvoľňujú neutróny zachytením fotónov [reakciou (γ, n)]

gama lúče = gama žiarenie
elektromagnetické žiarenie o veľmi malej vlnovej dĺžke vyžarované pri rozličných jadrových procesoch

gama lúče nepružného rozptylu
lúče vznikajúce vyžarovaním excitačnej energie jadier vzbudených pri nepružnom rozptyle

hmotový absorpčný koeficient
pomer lineárneho absorpčného koeficientu k hustote absorbátora

hnačí reaktor
reaktor slúžiaci na pohon dopravného prostriedku

hustota neutrónov = neutrónová hustota
počet neutrónov v objemovej jednotke

intenzita štiepenia
počet štiepení za sekundu v objemovej jednotke

ionizujúce žiarenie
žiarenie, ktoré vyvoláva pri prechode hmotou ionizáciu

izotopický pomer
pomer počtu atómov (jadier) dvoch izotopov

jadrová väzbová energia
energia, ktorú treba dodať nejakému jadrú v základnom energetickom stave, aby sa z neho mohla uvoľniť časť s nulovou kinetickou energiou; výsledné jadro zostáva taktiež v základnom stave

jednotkový interval energie
interval zodpovedajúci jednotke energie

kladná beta časť
názov pre pozitron vyvrátený jadrom niektorého rádioaktívneho prvku pri jeho rozpade

konvergentná štiepna refaz
refaz štiepenia, pri ktorom od jednej generácie neutrónov k druhej ubúda neutrónov, takže štiepenie nakoniec zanikne

konverzia
premena plodného materiálu na štiepateľný materiál v reaktore

konverzná účinnosť

pomer počtu získaných štiepateľných jadier k počtu štiepateľných jadier spotrebovaných štiepením i parazitnými pochodmi

konverzný pomer

pomer počtu vzniknutých štiepateľných jadier prepočítaný na jedno štiepenie

korózia žiarením

nepriaznivé štruktúrne, chemické a tvarové zmeny hmoty v dôsledku ožiarenia

kritická energia štiepenia

minimálna energia potrebná na rozštiepenie jadra nejakou „strelou“

kritická sústava

sústava palivo — moderátor, prípadne reflektor, v ktorej sa refazová reakcia môže udržovať sama

kvapkový model

pomôcka slúžiaca na vysvetlenie niektorých vlastností jadra

lineárny absorpčný koeficient

prevrátená hodnota tej hrúbky materiálu, ktorá zoslabí žiarenie o násobne

makroskopický účinný prierez

súčet účinných prierezov všetkých jadier v objemovej jednotke (pre príslušnú interakciu)

Maxwell-Boltzmannovo rozdelenie

jeden spôsob rozdelenia častíc podľa ich energie

mikroskopický účinný prierez

účinný prierez jedného jadra

množenie

zjav, že sa pri štiepnej refazovej reakcii (plutónia) za každý spotrebovaný rozštiepený atóm paliva súčasne vytvára (v priemere) viac ako jeden atóm plutónia (z plodného materiálu); to znamená, že sa vytvorí viac paliva, než sa spotrebuje

množivý obal

obal jadra reaktora (môže byť funkčne totožný s reflektorom), v ktorom prebieha množenie

multiplikácia v neohraničenej sústave = bezúniková multiplikácia

multiplikácia v sústave, ktorá sa rozprestiera do nekonečna, takže nedochádza ku strate neutrónov únikom

multiplikačný faktor v neohraničenej sústave

multiplikačný faktor v neohraničenej sústave, v ktorej nedochádza k úniku neutrónov

nadtepelné neutróny

neutróny, ktorých kinetická energia leží málo nad energiami zodpovedajúcimi tepelnej energii atómov, resp. molekúl prostredia

nepružný rozptyl

rozptyl, pri ktorom sa časť kinetickej energie dopadajúceho neutrónu mení na excitáciu energiu zasiahnutého jadra

neutrónový tok

súčin hustoty neutrónov a absolútnej hodnoty ich rýchlostí

obalový elektrón = orbitálny elektrón

elektrón z elektrónového obalu jadra

odrazené jadro

jadro, ktoré bolo zasiahnuté pri ostreľovaní a z ktorého bol po zachytení bombardujúcej častice uvoľnený neutrón

okamžité štiepne gama žiarenie

časť štiepneho gama žiarenia, ktorá vzniká v okamžiku štiepenia

okamžité (štiepne) neutróny

štiepne neutróny, ktoré sa uvoľnia v okamžiku štiepenia

oneskorené štiepne gama žiarenie

časť štiepneho gama žiarenia, ktorá je vyžarovaná štiepnymi úlomkami

oneskorené (štiepne) neutróny

štiepne neutróny, ktoré sa uvoľnia po vlastnom pochode štiepenia oneskorene (až niekoľko hodín)

otravenie xenónom

hromadenie štiepneho produktu xenónu 135, čo je otravná látka spôsobujúca vzrast parazitného zachytávania neutrónov

otrávne látky

látky „parazitne“ absorbujúce neutróny (v reaktore)

parazitný záchyt neutrónov

nežiaduci záchyt neutrónov (v reaktore) moderátorom, chladivom, konštrukciou atď.

perióda reaktora

doba, za ktorú sa v reaktore v dôsledku prebytkovej multiplikácie zvýši tok neutrónov n násobne

početnosť jadrových reakcií

počet reakcií v objemovej jednotke za časovú jednotku, ktorý závisí od účinného prierezu reakcie, ako aj od počtu zúčastnených častíc

potlvrsta

hrúbka materiálu, ktorou sa zoslabí žiarenie na polovicu pôvodnej intenzity

potenciálový rozptyl

rozptyl, ktorý podľa výkladu vlnovej mechaniky vzniká interakciou neutrónovej vlny s potenciálom na povrchu jadra

pravdepodobnosť neúniku

pomer efektívneho multiplikačného faktora a multiplikačného faktora neohranicenej sústavy toho istého systému, udávajúci pravdepodobnosť, že nedôjde k úniku neutrónov zo sústavy

pravdepodobnosť rozpadu za jednotku času

pravdepodobnosť, že sa jadro daného prvku v jednotke času rozpadne

prebytkový multiplikačný faktor

hodnota, o ktorú efektívny multiplikačný faktor presahuje jednotku, t. j. kritickú hodnotu. Táto hodnota spoluurčuje mieru divergencie (alebo pre zápornú hodnotu konvergencie) refázovej reakcie

predchodca (oneskorených neutrónov)

prvok, ktorého rozpadom sa uvoľňuje oneskorený neutrón

prieniková vzdialenosť

veľičina spoluurčujúca kritickú veľkosť reaktora; je daná priemernou vzdialenosťou miesta vzniku neutrónu pri štiepení od miesta zániku absorpciou

produkčný reaktor

reaktor, ktorého hlavným účelom je „výroba“ štiepiteľného materiálu z plodného materiálu (napr. plutónia 239 z uránu 238)

pružný rozptyl

rozptyl, pri ktorom sa zachováva kinetická energia sústavy

(rádioaktívny) polčas

doba, za ktorú sa rozpadne polovica pôvodného počtu rádioaktívnych jadier

relatívna brzdná schopnosť

pomer doletu častice vo vzduchu k doletu častice v danom materiáli

rezonančná absorpcia

zvýšená absorpcia neutrónov nastávajúca vtedy, keď neutróny majú takú energiu, že pri ich pohltení jadrmi budú výsledné zložené jadrá v niektorom zo svojich kvantových stavov

rezonančný rozptyl

rozptyl nastávajúci, keď terčové jadro zachytí neutrón o rezonančnej energii a vzniknuté zložené jadro vymrští opäť neutrón

rozpadová konštanta

miera pravdepodobnosti rozpadu určitého rádioaktívneho prvku

rozptyl

zjav, pri ktorom sa dopadajúce častice interakciou s terčovými jadrmi odchyľia od svojho pôvodného smeru

rýchle neutróny

neutróny s energiou približne nad 0,1 MeV

rýchly reaktor

reaktor, v ktorom sa väčšina štiepných reakcií vyvoláva rýchlymi neutrónmi

stredná (= priemerná) doba života (rádioaktívneho druhu)

pravdepodobná doba existencie nestabilných jadier prítomných v ktoromkoľvek okamžiku

stredné neutróny

neutróny, ktorých energia leží približne v rozsahu $1-10^5$ eV, t. j. v oblasti, v ktorej najčastejšie dochádza k rezonančnému zachytu

stredný reaktor

reaktor, v ktorom sa väčšia časť štiepných reakcií vyvoláva strednými neutrónmi

špecifická ionizácia

počet iónových párov na cm dráhy ionizujúcej častice v danom materiáli

štiepna energia

energia, ktorá sa uvoľní pri rozštiepení jedného jadra

štiepna gama žiarenie

gama žiarenie vzniknuté štiepením

štiepne neutróny

neutróny, ktoré sa uvoľnia pri štiepení

štiepne produkty = spłodiny štiepenia

produkty (spłodiny), ktoré sa vytvárajú štiepením a ich nasledujúcim rádioaktívnym rozpadom

štiepne úlomky

časti, na ktoré sa jadro pri štiepení rozdelí; sú to rôzne izotopy

štruktúra (stavba) atómu

zloženie a rozmiestenie elementárnych častíc, z ktorých sa atóm skladá

tepelná energia

energia (tepelných) neutrónov

tepelné neutróny

neutróny, ktoré sú v tepelnej rovnováhe s atómami, resp. molekulami prostredia

tepelný reaktor

reaktor, pri ktorom sa väčšina štiepných reakcií vyvoláva tepelnými neutrónmi

terčové jadro

jadro (materiálu), ktoré je v relatívnom pokoji a ktoré je ostreľované nejakou časticou

tienenie reaktora

kryt reaktora zadržujúci alebo zoslabujúci žiarenie

účinný prierez

veľičina, ktorá je mierou pravdepodobnosti uskutočnenia nejakej interakcie

únik neutrónov

dej, pri ktorom neutróny prenikajú za hranice reflektora a tým unikajú či už užitočnej alebo parazitnej absorpcii v sústave reaktora (jadro a reflektor)

prúdová hustota neutrónov

(výsledný) počet neutrónov prechádzajúcich v danom smere jednotkovou plochou kolmou na smer toku za jednotku času

výťažok štiepenia

podiel alebo percento tých štiepení z celkového počtu štiepenia, ktoré vedú k vytvoreniu jadier o rovnakom hmotovom čísle

vznik párov

jav, že gama fotón s dostatočne vysokou energiou je v silnom elektrickom poli anihilovaný za súčasného vytvorenia páru elektrón — pozitron

X lúče = X žiarenie

elektromagnetické žiarenie o vlnovej dĺžke 0,1 až 10 Å, ktoré vzniká v obale jadra prechodom elektrónov medzi jednotlivými sférami alebo zabrzdnením dopadajúcich elektrónov

zachytové gama lúče

žiarenie vznikajúce pri žiarivom zachytení

základný stav

stav, pri ktorom má atóm alebo jadro najnižšiu energiu

zisk (pri množení)

počet nových štiepateľných jadier získaných náhradou za každé spotrebované štiepateľné jadro

zlučovacia energia

energia uvoľnená zlučovaním jadier

zošľachtenie žiarením

príaznivé štruktúrne, chemické a tvarové zmeny hmoty v dôsledku ožiarenia

žiarivý zachyt

reakcia jadra s neutrónom, pri ktorej sa prebytočná energia jadra vyžiarí

Komisia pre terminológiu atómovej fyziky

CHYBY A KONTROLA ZVÁRANIA

tavný kúpel

materiál roztavený počas metalurgického procesu

zvarový kúpel

materiál roztavený pri zváraní

závar

časť základného materiálu, ktorá bola počas zvárania roztavená

studený zvarový spoj

nesprávne zváraný spoj, pri ktorom nedošlo k taveniu základného materiálu

kresba húsenice
 charakteristický reliéf povrchu zvarovej húsenice

kráter húsenice
 zvarovým kovom nezaplnený koniec húsenice

prepadnutý zvar
 zvar, ktorého povrch leží pod úrovňou zváraného materiálu v mieste spoja

neprevarený koreň
 nezvarená časť spoja v mieste koreňa

koreňový kvapel
 vytečený a stuhnúty zvarový kov prečnievajúci nad úroveň koreňa

pretečený zvar
 zvar, ktorého okrajové časti pretiekli na základný materiál a nenatavili ho

nárast zvaru
 časť zvarového kovu prečnievajúca normálny profil húsenice

zápal zvaru
 vrub vzniknutý na okraji zvaru vytavením základného materiálu

rozstrek
 časť roztaveného materiálu, ktorá sa pri zváraní rozstrieka v podobe kvapiek

vrub
 tvarová diskontinuita súčiastky

zavarená troska
 troska uzavretá vo zvarovom kove

pór
 drobná dutina kanálikovitého tvaru vo zvarovom kove

bublina
 dutina vzniknutá uzavretím častí unikajúcich plynov vo zvarovom kove

vmestok
 nekovový produkt metalurgického pochodu uzavretý v kovovom materiáli

spálený zvar
 zvar, pri ktorom došlo počas zvaracieho procesu k tak intenzívnej oxidácii, že sa stal necelistvým

prehriatie zvarového kúpeľa
 prívod prebytočne veľkého množstva tepla do tavného kúpeľa pri zvaracom procese

netesný zvarový spoj
 chybný zvarový spoj prepúšťajúci kvapaliny alebo plyny

magnetická skúška
 metóda na zisťovanie necelistvosti kovov, využívajúca charakteristické vlastnosti magnetického poľa

tlačová skúška
 skúšobná metóda, ktorou sa zisťuje tesnosť, resp. pevnosť spojov uzavretých nádob skúšobným tlakom určitého média

lunker

dutina v kove vzniknutá zmrašťovaním pri jeho kryštalizácii

rybie očko
 vnútorná trhlina šošovkovitého tvaru, vzniknutá z vodíkovej bubliny kovovej súčasti pri jej namáhaní

vodíková vložka
 vnútorná trhlina šošovkovitého tvaru v kovovej súčasti, vzniknutá pri chladnutí pretlakom uzavretého vodíka

studená trhlina
 trhlina vzniknutá pri teplotách nižších, než je teplota tuhnutia fáz tvoriacich kovový materiál

teplá trhlina
 trhlina vzniknutá v intervale teplôt tuhnutia fáz tvoriacich kovový materiál

mikrotrhlina
 trhlina viditeľná len pri optickom zväčšení

makrotrhlina
 trhlina viditeľná voľným okom

vybočenie spoja
 vzájomné posunutie dvoch súčastí zo správnej polohy pri spajovaní

Komisia pre zväčšujúcu terminológiu

Z TERMINOLÓGIE BOTANICKEJ MORFOLÓGIE

(KOREŇ)

I. Koreň všeobecne

koreň = radix

orgán vyšších rastlín, ktoré upevňuje v pôde a čerpá z nej živné roztoky; nepravideľne a endogénne sa rozkonáruje, nemá listy a na svojom vrchole má čiapočku

korienok = radícula

koncová časť hypokotylu na kličku rastliny, rýchlo vzrastajúca na hlavný koreň

hlavný koreň = radix primaria

koreň prvého stupňa, na ktorý vyrástol korienok a ktorý u väčšiny rastlín zotrúva po celý život

bočný koreň = radix secundaria

konár hlavného koreňa

koreňové vlákno = fibrillus radice

najtenší konárik koreňa

koreňová pokožka = epiblém = rhizodermis

pokožka pokrývajúca koreň, tvorená tenkoblanými bunkami: nemá priechody ani kutikulu

koreňový vlások = pilus radicles

tenká, dlhá, valcovitá vychlípenina vonkajšej steny buniek koreňovej pokožky (trichoblastu)

trichoblast

epiblémová bunka

koreňové vlásie

súhrn všetkých vláskov na koreni

koreňová čiapočka = calyptra

krycie pletivo, ktoré ako náprstkový obal sedí na vrcholku každého koreňa a chráni ho pred mechanickým poškodením pri prenikaní do pôdy

koreňová pačiapčka = pseudocalyptra

zvyšok pletiva, ktoré kryje koreňovú čiapočku (azola)

prídavný koreň = radix adventiva

náhradný koreň utvárajúci sa na ktoromkoľvek mieste rastlinného tela

II. orgány analogické koreňom

pakorienok = rizoid = rhizoid

vláknitý, korienku podobný podzemný orgán niektorých stielkatých rastlín

rizina = rhizina

hubovitá hýľa lišajníkov, ktorou vnikajú do podkladu

rizomoid = rhizomoid

koreňovitá prizemná alebo podzemná časť tela psilopsid

III. koreňová sústava

koreňová sústava

súbor všetkých koreňov rastliny

alorizia = allorhizis

koreňová sústava, pri ktorej sa zachoval hlavný koreň s bočnými koreňmi (nahosemenné, dvojklíčne)

homorizia = homorhizis

koreňová sústava, pri ktorej zakrpatel hlavný koreň a miesto neho sa vyvinul hustý zväzok prídavných koreňov (paprade, jednoklíčne)

denroidná sústava

koreňová sústava, pri ktorej je hlavný koreň oveľa dlhší než bočné korene

plošná koreňová sústava

široko horizontálne rozrastené bočné korene zhrubnutého a veľmi skráteneho hlavného koreňa (buk, borovica horská)

tamnoidná sústava

koreňová sústava, pri ktorej hlavný koreň zastavil svoj rast a prevažne sa vyvíjajú korene bočné, vyrastajúce z morfolologickej bázy hlavného koreňa

IV. spôsoby zakorenenia

zakorenenie

spôsob upevnenia rastliny v pôde

chtonofytické zakorenenie

zakorenenie rastliny v pôde

plytkokorenná rastlina

rastlina s plošnou koreňovou sústavou

hlbokokorenná rastlina

rastlina, ktorá má dlhý pravidelný kolovitý koreň, siahajúci do veľkej hĺbky (dub)

epifytooidické zakorenenie

zakorenenie rastliny na povrchu kôry stromov alebo v ich dutinách

parazitické zakorenenie

zakorenenie rastlín vnútri pletív hostiteľskej rastliny

bezokorenná rastlina

rastlina, ktorá v dôsledku vysokej špecializácie svojho metabolizmu nemá vyvinuté korene (niektoré parazitické rastliny — kukučína, saprofytické rastliny — koralica, vodné rastliny — aldrovandka)

V. tvary koreňa

koreňová hlava = caudex

horná časť koreňa

prezimujúci púčik = gemma hibernantia

púčik umiestnený spravidla na koreňovej hlave trvácich rastlín

vláknitý koreň = radix filiformis

šľachtatý koreň jednoročných rastlín, zároveň s nimi odumierajúci

kolovitý koreň

koreň vznikajúci z hlavného koreňa pokračujúcim rastom a zdrevnatením (dub)

zväzkovitý koreň = radix fibrillosa

približne rovnako hrubé a dlhé, spravidla nevetvené vedľajšie korene, ktoré vyrástli z hypokotylu, utvorili hustý zväzok a prebrali funkciu hlavného koreňa po jeho zakrpatení

zatahovací koreň

hlavný alebo vedľajší koreň, ktorý sa počas vývinu najmä na bazálnej časti skrúcaje a tak celú rastlinku, najmä jej podzemné orgány, zatahuje hlboko do zeme

koreňová pokožka = epiblém = rhizodermis

pokožka pokrývajúca koreň, tvorená tenkoblanými bunkami: nemá priechody ani kutikulu

koreňový vlások = pilus radicles

tenká, dlhá, valcovitá vychlípenina vonkajšej steny buniek koreňovej pokožky (trichoblastu)

trichoblast

epiblémová bunka

koreňové vlásie

súhrn všetkých vlások na koreni

koreňová čiapka = calyptra

krycie pletivo, ktoré ako náprstkový obal sedí na vrcholku každého koreňa a chráni ho pred mechanickým poškodením pri prenikaní do pôdy

koreňová pačiapka = pseudocalyptra

zvyšok pletiva, ktoré kryje koreňovú čiapku (azola)

prídavný koreň = radix adventiva

náhradný koreň utvárajúci sa na ktoromkoľvek mieste rastlinného tela

II. orgány analogické koreňom

pakorienok = rizoid = rhizoid

vláknitý, korienu podobný podzemný orgán niektorých stielkatých rastlín

rizina = rhizina

hubovitá hýľa lišajníkov, ktorou vnikajú do podkladu

rizomoid = rhizomoid

koreňovitá prizemná alebo podzemná časť tela psilopsíd

III. koreňová sústava

koreňová sústava

súbor všetkých koreňov rastliny

alorizia = allorhiza

koreňová sústava, pri ktorej sa zachoval hlavný koreň s bočnými koreňmi (nahosemenné, dvojklíčne)

homorizia = homorhiza

koreňová sústava, pri ktorej zakrpatel hlavný koreň a miesto neho sa vyvinul hustý zväzok prídavných koreňov (paprade, jednoklíčne)

denroidná sústava

koreňová sústava, pri ktorej je hlavný koreň oveľa dlhší než bočné korene

plošná koreňová sústava

široko horizontálne rozrastené bočné korene zhrubnutého a veľmi skráteného hlavného koreňa (buk, borovica horská)

tamnoidná sústava

koreňová sústava, pri ktorej hlavný koreň zastavil svoj rast a prevažne sa vyvíjajú korene bočné, vyrastajúce z morfolologickej bázy hlavného koreňa

IV. spôsoby zakorenenia

zakorenenie

spôsob upevnenia rastliny v pôde

chtonofytické zakorenenie

zakorenenie rastliny v pôde

plytkokorenná rastlina

rastlina s plošnou koreňovou sústavou

hlbokokorenná rastlina

rastlina, ktorá má dlhý pravidelný kolovitý koreň, siahajúci do veľkej hĺbky (dub)

epifytoidické zakorenenie

zakorenenie rastliny na povrchu kôry stromov alebo v ich dutinách

parazitické zakorenenie

zakorenenie rastlín vnútri pletiv hostiteľskej rastliny

bezkorenná rastlina

rastlina, ktorá v dôsledku vysokej špecializácie svojho metabolizmu nemá vyvinuté korene (niektoré parazitické rastliny — kukučica, saprofytické rastliny — koralica, vodné rastliny — aldrovandka)

V. tvary koreňa

koreňová hlava = caudex

horná časť koreňa

prezimujúci púčik = gemma hibernantia

púčik umiestnený spravidla na koreňovej hlave trvácich rastlín

vláknitý koreň = radix filiformis

šľavnatý koreň jednoročných rastlín, zároveň s nimi odumierajúci

kolovitý koreň

koreň vznikajúci z hlavného koreňa pokračujúcim rastom a zdrevnatnutím (dub)

zväzkovitý koreň = radix fibrilosa

približne rovnako hrubé a dlhé, spravidla nevetvené vedľajšie korene, ktoré vyrástli z hypokotylu, utvorili hustý zväzok a prebrali funkciu hlavného koreňa po jeho zakrpatení

zatahovací koreň

hlavný alebo vedľajší koreň, ktorý sa počas vývinu najmä na bazálnych častiach skracuje a tak celú rastlinku, najmä jej podzemné orgány, zatahuje hlboko do zeme

Kontrakcia koreňa

průžkové zaskrcovanie pod hlavou koreňa, spôsobené druhotným skracovaním hornej časti hlavného koreňa

zhrubnutý koreň

hlavný, bočný alebo prídavný koreň, ktorého ďalšou alebo hlavnou úlohou je zhromažďovať zásobné živiny

srdcovitý koreň

veľmi skrútený a zhrubnutý hlavný koreň (smrek)

valcovitý koreň = radix cylindrica

koreň po celej dĺžke viac-menej rovnako hrubý (chren)

vretenovitý koreň = radix fusiformis

koreň ku spodku sa zvoľna stenčujúci (mrkva)

repovitý koreň = radix napiformis

koreň veľmi zhrubnutý, ku spodu razom stenčený (reďkev)

VI. metamorfóza koreňa

prispôsobenie koreňa = modifikácia koreňa = metamorfóza koreňa

tvárová aj anatomická zmena koreňa zapríčinená zmenou funkcie, ktorú koreň vykonáva

oporný koreň

dĺhý prídavný koreň, rastúci oblúkovo z kmeňa alebo konárov do pôdy; podmienený je zvláštnymi pôdnymi podmienkami (sypká, bahnatá pôda)

barlovitý koreň

valcovitý oporný koreň rastúci šikmo do zeme

nepravý barlovitý koreň

koreň stromov, ktoré vyklíčili na prachnivejšom pni; korene obrastú peň a po jeho zhníť zhrubnú na barlovité korene (dost časté na spodu kmeňov našich smrekov a jedlí)

doskovitý koreň

doskovito sploštený oporný koreň

záchytný koreň

proti svalu rastúci koreň, ktorý sa v pôde bohato rozkonáruje a tak dobre upevňuje rastlinu

koreňová hliza = radix tuberiformis

hluzovito zhrubnutý bočný alebo prídavný koreň, bohatý na zásobné látky (vstavač)

buľva

zvláštny hluzovitý útvar, ktorý vznikol zhrubnutím epikotylu, hypokotylu a koreňa (repa)

vzdušný koreň

zväčša prídavný koreň vyrastajúci na rozličných častiach osi nad zemou

asimilačný koreň

koreň prispôsobený na asimiláciu

haptera

premenený jednoduchý alebo rozkonárený trichóm, ktorý ako jemný vlások, podobný rizoidu, pripieňuje asimilujúci koreň k substrátu (Podostemonaceae)

hydrofilný koreň

prídavný koreň obalený veľámenom, prispôsobený na nasávanie vody zo vzduchu alebo na zachytávanie dažďovej vody alebo rosy

veľámen

viacvrstvový epibém z parenchymatických, nakoniec mŕtvych buniek, obaľujúci hydrofilný koreň (monstera)

škrtiaci koreň

vzdušný obrastajúci kmeň hostiteľskej rastliny (tropické figovníky)

stĺpovitý koreň

koreň vyrastajúci z epifytickej rastliny v korune hostiteľského stromu, rastúci kolmo na zem a zakoreňujúci sa v nej (Ficus bengalensis); konečným štádiom tohto koreňa je stĺpovitý kmeň

priliepavý koreň

krátky prídavný koreň drevnatých lián, prispôsobený na prichytávanie ich chabej osi k podkladu (brečtan)

dýchací koreň = pneumatofor

prídavný koreň krov alebo stromov rastúcich na močaristej pôde, vyčnievajúci z nej ako kôl a prispôsobený na čerpanie vzduchu, ktorého je v bahne nedostatok (rastliny mangrovevej vegetácie)

koreňová úponka

pozmenený prídavný koreň tropických lián, prispôsobený na prichytávanie o kmene a konáre iných stromov

koreňový trň

střňovatený prídavný alebo bočný koreň na kmeni niektorých paliem alebo na hluzách niektorých dioskoreí a Myrmecodia echinata

VII. symbiotické korene

symbiotický koreň

koreň žijúci v symbióze s niektorými baktériami alebo hubovými hýfami

mykoriza = mycorrhizas

spoluzitie koreňov niektorých drevín alebo bylín s hubovými hýfami

endotrofná mykoriza

spoluzitie, pri ktorom vnikajú hubové hýfy do pletiva koreňa hostiteľskej rastliny (vstavačovité)

ektotrofná mykoriza

spoluzitie, pri ktorom hubové hýfy sú na povrchu koreňa (dub)

VIII. korene parazitov

koreň parazitov

koreň prispôsobený na čerpanie výživy zo živého tela hostiteľa (poloparazitické a parazitické rastliny)

kotva

krátky hlavný koreň niektorých zelených poloparazitov, ktorým sa upevňujú v dreve vetvy, na ktorej vegetujú (imelo)

kórový koreň

postranný obľý zelený koreň kotvy, ktorý sa rozbieha pod kôrou v pericykle nad kambiom vetvy a vysiela do dreva pohružovací koreň

pohružovací koreň

klinovitý konár kôrového koreňa, ktorý vysiela kolmo do dreva hostiteľa, z ktorého vysáva živné roztoky

prokaulóm

zvláštny samostatne rastúci koreňový orgán, tvoriaci sa pri klíčení semien niektorých cudzopasných rastlín; vyrastie z neho haustórium, sám sa mení na hľuzku, na ktorej neskôr endogénne vyrastá byť a exogénne korienkaté výbežky (záraza)

prehaustórium

bradavkovitý výrastok buniek pokožky, ktorý vnika do osi alebo listu hostiteľskej rastliny ešte pred haustórium (kukučina)

haustórium

zvláštny absorpčný orgán niektorých parazitických rastlín, vrastajúci do vnútorných pletív hostiteľa

IX. prídavné koreňové púčiky

prídavný koreňový púčik

púčik tvoriaci sa niekedy na koreni u dvojkličných rastlín v pericykle

koreňový výhonok

výhonok vyrastajúci z prídavného koreňového púčika (topol)

Konisia pre botanickú terminológiu.

MAĎARSKO-SLOVENSKÝ SLOVNÍK Z KNIHOVEDY

könyvtár

könyvtár alapítása

könyvtár állománya

könyvtár átadása

könyvtár átvétele

könyvtár-autóbusz

könyvtár belső tagolása

knihnica

zakladanie knižnice

knížničný fond

odovzdanie knižnice

prevzatie knižnice

bibliobus, knížničný autobus

vnútorné členenie knižnice

könyvtár berendezése

könyvtár csoportos megtekintése

könyvtár díszítése

könyvtár dolgozói

könyvtár elhelyezése

könyvtár évi forgalma

könyvtár évi költségvetése

könyvtár fajai

könyvtár fejlesztési terve

könyvtár fekvése

könyvtár feladatai

könyvtár felnöknek száma

könyvtár felszerelése

könyvtár fenntartása

könyvtár fenntartó szerve

könyvtár fogalma

könyvtár forgalma

könyvtár fűtése

könyvtár gyarapítása vásárlás útján

könyvtár gyűjtőköre

könyvtár használat

könyvtár használati szabályok

könyvtár helyisége

könyvtár ifjúság számára

könyvtár jelentése

könyvtár keletkezése

könyvtár kezelése

könyvtár költségvetése

könyvtár könyvállománya

könyvtár könyvellátása

könyvtár könyvforgalma

könyvtár látogatottsága

könyvtár látogatottságának nyilván-

tartása

könyvtár létezése

könyvtár magva

könyvtár más intézmény keretében

könyvtár megnyitása

könyvtár megvilágítása

könyvtár munkájának tartalma

könyvtár munkanaplója

könyvtár munkarendje

könyvtár munkaterve

zariadenie knižnice

exkurzia do knižnice

výzdoba knižnice

pracovníci knižnice

umiestnenie knižnice

ročný obrát knižnice

ročný rozpočet knižnice

druhy knižnic

plán rozvoja knižnice

poloha knižnice

úlohy knižnice

knihnica pre dospelých

vybavenie knižnice

vydriavanie knižnice

nadriadený orgán knižnice

pojem knižnice

obrat knižnice

vykurovanie knižnice

doplňanie knižnice nákupom

zberateľský okruh knižnice

používanie knižnice

knížničný poriadok

miestnosť knižnice

knihnica pre mládež

hlásenie knižnice

vznik knižnice

spravovanie knižnice

rozpočet knižnice

knížny fond knižnice

zásobovanie knižnice knihami

knížny obrát knižnice

návidetnosť knižnice

evidencia návštevnosti v knížnici

jestvovanie knižnice

knížničné jadro

knihnica v rámci inej ustanovizne

otvorenie knižnice

osvetlenie knižnice

obsah knížničnej práce

pracovný denník knižnice

pracovný poriadok knižnice

plán práce knižnice

könyvtári szabályzat
 könyvtári szabványírás
 könyvtári szakiskola
 könyvtári szakajtó
 könyvtári személyzet előkészülete
 könyvtári személyzet kiválogatása
 könyvtári szeminárium
 könyvtári tanács
 könyvtári tafolyam
 könyvtári tanácság
 könyvtári technika
 könyvtári technika minimuma
 könyvtári technika tökéletesítése
 könyvtári viszonyok
 könyvtárigazgatás
 könyvtárigazgató
 könyvtárilag
 könyvtárismeret
 könyvtárjog
 könyvtárközi együttműködés
 könyvtárközi kölcsönzés
 könyvtárközi kölcsönzés szabályai

könyvtárközi kölcsönzés ügykezelése

könyvtárlátogató
 könyvtáros
 könyvtáros általános műveltsége
 könyvtáros fizetése
 könyvtáros kinevezése
 könyvtáros megjegyzései
 könyvtáros szakmai képzettsége
 könyvtáros útmutatása
 könyvtárosaí hivatás
 könyvtárosképzés
 könyvtároskongresszus
 könyvtároshó
 könyvtárosok egyesülete
 könyvtárosok szakmai értekezlete
 könyvtárosváltótag
 könyvtárstatistika
 könyvtárterület
 könyvtártudomány

knjižnični poriadok
 knihovnicke písmo
 knihovnica odborná škola
 odborná knihovnická tlač
 príprava knihovnickeho personálu
 výber pracovníkov knižnice
 knihovnický seminár
 knjižnična rada
 knihovnický kurz, náukobeh
 knihovnicke učovnístvo
 knjižnična technika
 minimum knjižnične techniky
 zdokonaľovanie knjižnične techniky
 knjižničné pomery
 správa knižnice
 riaditeľ knižnice
 knjižnice
 poznanie knižnice
 knjižničné právo
 medziknižničná spolupráca
 medziknižničná výpožičná služba
 pravidlá medziknižnične výpožičnej služby
 administratívna medziknižnične výpožičnej služby
 návštevník knižnice
 knihovník
 všeobecné vzdelanie knihovníka
 plat knihovníka
 ustanovenie knihovníka
 poznámky knihovníka
 odborné vzdelanie knihovníka
 návod knihovníka
 knihovnicke povolanie
 výchova knihovníka
 knihovnický kongres, sjezd
 knihovnická
 spolok knihovníkov
 inštruktážna porada knihovníkov
 výmena knihovníka
 knjižničná štatistika
 náuka o knjižniciach
 knjižnična veda

könyvtártudomány alapelve
 könyvtártudomány bibliográfiája
 könyvtártudomány feladatai
 könyvtártudomány fogalma
 könyvtártudomány rendszere
 könyvtártudomány tárgya
 könyvtártudomány története
 könyvtártudomány intézet
 könyvtárügy
 könyvtárügy fejlesztése
 könyvtárügy fejlődése
 könyvtárügyi osztály
 könyvtárügyi története
 könyvtárügyi törvényi rendezése
 könyvtárvizsgálat

základný princíp knjižnične vedy
 bibliografia knjižnične vedy
 úlohy knjižnične vedy
 pojem knjižnične vedy
 systém knjižnične vedy
 predmet knjižnične vedy
 dejiny knjižnične vedy
 ústav knjižnične vedy
 knihovníctvo
 výstavba knihovníctva
 rozvoj knihovníctva
 knjižničné oddelenie
 dejiny knihovníctva
 zákonná úprava knihovníctva
 prieskum, previerka knižnice

Jozef K. Hajdušek

DISKUSIA

NIEKOĽKO TERMÍNOV Z GENEALOGICKEJ KLASIFIKÁCIE JAZYKOV

Množstvo jazykov, ktoré existuje na svete, snaží sa jazykoveda utriediť tak, aby bolo možné ľahko vidieť ich rozmanitosť. Z rôznych klasifikácií sú najznámejšie klasifikácia morfológická a genealogická. Kým v morfológickej klasifikácii ide o utriedenie jazykov podľa toho, aká je stavba slova v danom jazyku, v genealogickej klasifikácii sa jazyky zoskupujú podľa toho, aký je pôvod daného jazyka, s ktorými jazykmi je daný jazyk príbuzný podľa svojho pôvodu.

V tomto príspevku, ako to ukazuje už sám jeho názov, preberieme niektoré termíny z genealogickej klasifikácie jazykov.

Jazyky spojené spoločným pôvodom tvoria rodinu príbuzných jazykov, *jazykovú rodinu* (Čikobava, Vvedenie jazykoznanie 191 n.). Takáto jazyková rodina predstavuje najväčšie zoskupenie príbuzných jazykov. Ak je však rodina veľmi početná, môžu sa v jej rámci rozlišovať menšie skupiny jazykov, ktoré sú si bližšie a sú v tesnejšej súvislosti navzájom. Takéto skupiny jazykov sa podľa Čikobavu obyčajne označujú termínom *jazyková vetva*. Vety sa môžu ďalej deliť na ešte menšie skupiny, ktoré sú si zase bližšie. Podľa Čikobavu pre takéto jednotky niet v genealogickej klasifikácii špeciálneho termínu. Čikobava hovorí, že *jazyková rodina* a vnútri jazykovej rodiny

jazyková vetva sú základné termíny používané na charakteristiku príbuzných jazykov v genealogickej klasifikácii.

Termínov *jazyková rodina* a *jazyková vetva* dotkol sa u nás Antonín Dostál. (K niektorým termínom že srovnávací slovanské jazykovedy, Sovetská věda — Jazykověda III, 1953, 167—173; 170 n.). Autor navrhuje, aby sa termín *jazyková rodina* používal len o takej skupine jazykov, ktoré sú geneticky príbuzné. Neodporúča v tomto prípade používať termín *jazyková skupina*. Takýmto používaním by sa prospelo termínu *jazyková rodina*, pretože by bol vymedzený v jednom význame, ako to treba v terminológii, a jeho význam by sa nerozširočoval širším a neutrálnejším termínom *skupina*. V ďalšom navrhuje používať termín *skupina* namiesto termínu *vetva*, pretože ako výslovne hovorí, termín *vetva* by vlastne zdôvodňoval starú „stammbaumovú“ teóriu o vetvení prajazyka na jednotlivé skupiny — vetvy, čo by odporovalo dnešnému stavu znalostí o týchto otázkach a taktiež základnému pojmu podstaty jazyka.

V jazykovednej literatúre vládne značná neistota pri používaní termínov *vetva* a *skupina*. Napr. v porovnávacej slovanskej gramatike od Karola Horálka (Úvod do studia slovanských jazyků, Praha 1955, 69 n., 372 a inde) sa termín *vetva* používa na označenie rozdelenia indoeurópskych jazykov na dve základné skupiny (kentumovú a satemovú), rovnako však aj na označenie skupín v rámci týchto základných skupín (grécka, italická, germánska, slovanská atď.), ba dokonca aj na označenie ich ďalších skupín (západoslovanská, východoslovanská, severogermánska, východogermánska a pod.). Používanie slova *vetva* v toľkých prípadoch nepokladáme za žiaduci zjav.

Slovo *skupina*, príp. *podskupina* sa všeobecne používa pri akomkoľvek triedení. Preto termín *skupina* označuje Dostál ako širší a neutrálnejší. V cit. Horálkovej práci sa na 70. str. hovorí o skupine kentumovej a satemovej, na str. 69—70 o gréckej, italickej, germánskej atď. skupine, na str. 356—402 sa slovanské jazyky rozdeľujú na skupinu južnú, východnú a západnú (podobne delí slovanskú jazykovú vetvu na skupiny E, Jóna). Termín *skupina* sa teda používa na označenie pojmov rozdielneho rozsahu a obsahu, čo súvisí s jeho používaním pri akomkoľvek triedení.

Ak zhrnieme pozorovanie o používaní termínov *vetva* a *skupina*, môžeme povedať, že sa vlastne skoro vo všetkých prípadoch (okrem rodiny a zoskupenia bulharčiny a macedónčiny, podobne srbochorváčtiny a slovinčiny, češtiny a slovenčiny, poľštiny a kašubčiny a lužických jazykov do skupín) hovorí aj o *vetve* aj o *skupine*.

Podávame návrh na závažnejšie používanie jednotlivých termínov v genealogickej klasifikácii jazykov.

Otázku, či používať popri termíne *rodina* aj termín *skupina*, riešil Dostál a my sa stotožňujeme s jeho výkladom. Tu by sme teda používali termín *rodina* (indoeurópska jazyková rodina, semitská a hamitská jazyková rodina, ugrofínska jazyková rodina, altajská jazyková rodina atď.).

Ako ďalší termín používali by sme termín *vetva*. Napr. v indoeurópskej jazykovej rodine sa vydeľuje vetva grécka, indická, slovanská a podobne.

Každá vetva by sa rozdeľovala na jednotlivé *skupiny*. V tomto prípade by sme termín *vetva* nepoužívali. Hovorili by sme o delení slovanskej jazykovej vetvy na západnú, východnú a južnú skupinu. (V súhlase s tradičným delením slovanských jazykov na tri skupiny; ináč v zmysle nových klasifikačných pokusov by sme hovorili o severnej a južnej skupine.)

Skupiny by sa ďalej delili na jednotlivé *podskupiny* alebo *časti skupín*. Termín *časť* používa K. Horálek na str. 56 cit. práce (poľská, československá, lužická, bulharsko-macedónska, srbochorvácko-slovinská časť). Vyhovujúci by tu bol aj termín *oblasť*, resp. *jazyková oblasť*.

V rámci jednotlivých podskupín (častí skupín, oblastí) vydeľujú sa už príslušné jazyky. Napr. v poľskej, resp. lechickej podskupine jazyk poľský a kašubský, v československej podskupine jazyk český a slovenský, v bulharsko-macedónskej jazyk bulharský a macedónsky, v srbochorvácko-slovenskej podskupine jazyky srbský, chorvátsky a slovenský.

Nazdávame sa, že nedôslednosti v používaní príslušných termínov by sa odstránili, keby sa prijal pevný systém, ktorý sme tu načrtli.

Systém vyzerať takto:

rodina
 vetva
 skupina
 podskupina (časť skupiny, oblasť)
 jazyk

Termín *skupina* by sme používali jednak vo všeobecnom význame, ako sa používa pri akomkoľvek triedení, jednak zároveň pri delení vetvy ako jediný termín. Termíny *rodina*, *vetva*, *podskupina*, *jazyk* by sme záväzne používali len podľa ich postavenia v načrtnutom systéme termínov.

Ladislav Duonč

ZPRÁVY

Š. Hörman, P. Žikavský, L. Landau, J. Gabriš, E. Šulgan, Z. Svoboda, *Chou koní na Slovensku*. Slov. vydavateľstvo pôdohospodárskej literatúry. Bratislava 1957. Strán 449, cena Kčs 40,—.

S radosťou konštatujeme, že slovenská odborná literatúra sa obohacuje do dňa na deň o ďalšie pôvodné práce. Naša radosť môže byť o to väčšia, že tieto práce už zväčša vyhovujú aj po stránke jazykovej. Mnoho tu závisí od toho, ako sa k tejto veci stavajú jednotlivé vydavateľstvá: v niektorých vydavateľstvách berú otázku jazykovej správnosti svojich vydaní veľmi vážne, neuspo-

kojujúc sa len s bežnou úpravou textu, ale sledujú aj najnovšiu jazykovednú literatúru a akceptujú novú, revidovanú slovenskú terminológiu.

Medzi takéto vydavateľstvá patrí aj Slovenské vydavateľstvo pôdohospodárskej literatúry, ktorého vydania majú veľmi slušnú jazykovú úroveň. Vidieť to aj na recenzovanej knihe, ktorá je po jazykovej stránke veľmi starostlivo upravená. Aby sme však pomohli spomínanému vydavateľstvu ešte ďalej zdokonaľovať jazykovú úroveň jeho vydání, uvádzame niektoré menšie nedostatky, ktoré sme si pri prezeraní tejto knihy povšimli.

V prvom rade by sme chceli upozorniť na niektoré nejasné miesta textu: sú to spravidla súvetia, v ktorých obvykle vedľajšie vety sú kusé, významovo nejasné. Napr. „Založením žrebníčov v Uhorsku sa zvýšila kvalita chovu koní, čomu napomáhali aj súkromní chovatelia“ (10). „Pohyb umožňuje srdce, ako aj pohyb samotných ciev (postupný pohyb — pulzácia ciev)“ (77). „Hlava je dôležitá aj pre ovládanie koňa, čo závisí aj od jej spojenia s krkom“ (98). Nejasná je aj takéto štylizácia: „Najpodobnejšie s najrovnakejšími dedičnými vlastnosťami sú príbuzné zvieratá...“ (224). Neobratná je aj štylizácia vety: „Ak si tieto dva rozmery predstavíme ako strany štvoruholníka, čiže hovoríme, že koňa do tohto štvoruholníka vpišeme, máme trojaký formát...“ (87). Kostrbaté je aj mechanické prilpenie dvoch viet typu: „Z tohto veľkého množstva plemien majú pre naše pomery význam len niektoré, hovorili sme o nich v predchádzajúcej kapitole“ (209). Správne by bolo tieto vety pripojiť napríklad takto: ...len tie, o ktorých... a pod.

V niektorých vetách sme si povšimli nesprávny slovosled, prejavujúci sa najmä tendenciou klásť prísudok vedľajšej vety na koniec. Napr. „Toto vládne uznesenie už umožňuje zakladanie... a súčasne určuje výhody, ktoré sa týmto chovným zariadením za plemený chov koní priznávajú“ (27).

Veľmi a zbytočne je rozbitá napríklad aj táto veta: „Kone idú klusom v páre, zapriahnuté do ľahkého voza, po tvrdej ceste dlhjej 15 km“ (30). Správne by táto veta znela napríklad takto: Kone idú klusom po tvrdej ceste dlhjej 15 km, zapriahnuté v páre do ľahkého voza.

Archaicky pôsobí takéto priradenie vety: „...zvyšky nestráveného ovsa vo výkaloch, množstvo ktorých sa pohybuje...“ (244), namiesto: „... ktorých množstvo... Podobne neodôvodnené je takéto poradie slov v názve „sneť slezinová“ (516) namiesto: slezinová sneť (názov choroby).

Rušívo pôsobí nenáležitě používanie zlučovacej spojky *a* v takýchto prípadoch: „Križením... stal sa anglický polokrvný kôň ešte prešľachtenejší a získal vyššie nohy“ (11). „Kôň sa zaraď do triedy podľa pôvodu a exteriéru a prihliada sa na telesné rozmery“ (29). „Mozog leží v lebkovej dutine a delíme ho...“ (79). „Palicová miera musí stáť kolmo a miera sa najvyššie miesto kohútika“ (121). „Chovný materiál sa sústreď až v r. 1947 a získal sa výkupom...“ (186). „Žrebník má veľmi bohatú históriu a bol založený už r. 1879“ (203). „Urobiť záver o dedičnosti vlastností je ťažko a musíme na to

poznať predkov posudzovaného zvierata“ (228). „Dĺžka ruje u kobyly je do určitej miery jej individuálna vlastnosť a musíme ju pozorne sledovať...“ (274). Atd. Takéto použitie spojky *a* je nesprávne; treba ju alebo nahradiť inou spojkou, alebo nasledujúcu vetu osamostatniť.

V texte tejto knihy sa často vyskytuje aj nesprávne dávanie čiarok. Nenáležitá čiarka je napríklad v takýchto prípadoch: „...svaly, ktoré sa ustavične pohybujú (.) a tak umožňujú...“ (69). „Pažerák sa postupne zmršťuje (.) a tým posunuje...“ (75). „...krk nie je príliš dlhý, svalnatý (.) a pohyblivý, nesený škmo...“ (103). „...ak jej šírka nemá viac ako mužská dlaň (.) a ak pritom nie je vklesnutá...“ (110). „Anglické plnokrvníky sa začali používať... už v minulom storočí (.) a tým sa dal základ pre vznik...“ (165). „...spôsob podľa Chludzinského (.) alebo podľa Matorina“ (121). „...dostávajú kozie, ovčie (.) alebo ťavie mlieko“ (141). „...do kočiara (.) alebo pod sedlo“ (159).

Zriedkavejšie sú prípady, keď čiarka v texte chýba. Napr. „Pritom si však lipican aj v priaznivejších podmienkach (.) ako boli v jeho domovine (.) zachoval svoju húževnatosť...“ (9). „Veľkostatky... sa vo väčšom množstve chovom nezaoberali, ba naopak (.) záprahovú konškú silu využívali do krajnosti.“ (15). „Požadovaný pôvod musí byť dokázateľný, a to buď pripúšťacím lístkom, výpisom z plemenárskej knihy (.) alebo vypálenými číslami...“ (38).

Pomerne ľahšia situácia je pri výbere slov. Len ojedinele sa tu stretávame so slovom použitým v nenáležitom význame. Napr.: doma „vyprodukovany“ kôň (26), „produkcia“ koní (28); „vybrakovat“ kone (28); „nachádzať sa“ v dostihovej kondícii (122) = *byť v...*; „zvesť“ (140) namiesto *povešť*; „tiež“ namiesto *aj* (kone sa používajú tiež na orbu... 32; tiež skokanské kone majú... 106); „žebý“ namiesto *aby* (...nohy majú byť od seba tak vzdialené, žebý sa medzi kopytá zместilo... 111); „podvyživené“ kone (46) namiesto *kone trpiace podvyživenou* a pod.

Pri niektorých slovách ide o nenáležitě odvodzovanie prostriedky. Napr. „náhodile“ poklesy (46) = *náhodné p.*; „priklaklý“ postoj (113 obr.) = *prikľaknutý postoj*; „nosný“ prížok (95) = *nosový prížok* atd.

Nesprávnu kvantitu treba vytknúť názvu „vnuťrák“ (76, 120) namiesto *onútrák* a slovu „zúžitkovať“ (234, 238) namiesto *zuzítkovať*.

Naše poznámky zakončíme zmienkou o odbornej terminológii tejto knihy. Veľkou používajú sa v tejto publikácii názvy schválené patričnými terminologickými komisiami, najmä pokiaľ ide o iné odbery, súvisiace s chovateľstvom (ako je napríklad veterinárska anatómia a pod.).

Nakoniec by sme chceli ešte raz zdôrazniť, že celková jazyková úroveň recenzovanej knihy je dobrá. Dúfame, že uvedené poznámky poslúžia pracovníkom vydavateľstva pri ich ďalšej zásluhnej práci.

F. Buffa

S. I. Volfson, *Latino-russkij medicinskij slovar'*, Gosudarstvennoje izdatel'stvo medicinskoj literatury, Moskva 1957, str. 422.

Latinsko-ruský lekársky slovník S. I. Volfsona vydalo pôvodne Vydavateľstvo Akadémie lekárskech vied SSSR r. 1951. Teraz vychádza ako druhé, opravené a doplnené vydanie v Štátnom vydavateľstve lekárskej literatúry. Z druhého vydania boli odstránené najmä chyby, zastaralé termíny a obsiérne výklady.

V úvode slovníka uvádza autor tabuľku s pádovými príponami latinského skloňovania. Osvetľuje tiež zásady latinskej fonetiky, prizvuk a transkripciu lekárskech termínov. Túto časť si iste radi prezrú študenti medicíny, ktorí na strednej škole nevenovali štúdiu latinčiny dostatočnú pozornosť.

Slovník nezahŕňa celú lekársku terminológiu, avšak autor upozorňuje používateľa na to, že význam neznámeho zloženého slova pochopíme, ak si ho vieme rozložiť. Napr. transplantatio: trans — predpona — cez, pre; atio — prípona, ktorá označuje činnosť; koreň — plant — je od slovesa planto — sadím; celé slovo teda znamená presádzanie, presadenie a pod. Vychádzajúc z tejto zásady, rozpracúva autor aj pomocné slová:

inter — 1) predl. (s vin.) — medzi; 2) prist. — medzi-, mez-

extra — 1) predl. (s vin.) — vne, za predelami; 2) prist. — vne-

in — 1) predl. (s vin. i tvor.) — v, na; 2) prist. — otsutstvije, otricanije

Pri podstatných menách uvádza slovník genitív a rod. Napr.: delmatio, onis, f. — otplivaniye; uroscopia, ae, f. — issledovaniye moči; rudimentum, i, n. — začatok; ponticulus, i, m. — mostík.

Prídavné meno býva v mužskom tvare, potom nasledujú koncovky ženského a stredného rodu. Napr.: definitus, a, um — opredelennyj; salivalis, e — slunnyj; praecox, ocis — preždevremennyj, rannij; praecedens, entis — predšestvujuščij.

Ak termín má niekoľko významov, slovník ich uvádza. Napr.: salpingitis, tidis, f. — vospaleniye: 1) matočnoj (fallopijevoj truby); 2) sluchovoj (jevstachiyevoj) truby.

interpelatio, onis, f. — 1) preryvaniye, perebivaniye (reči); 2) pomecha. Tak isto pri prídavných menách: sinister, tra, trum — 1) levyj; 2) mračnyj; 3) neblagoprijatnyj.

Za klad slovníka mnoho považovať skutočnosť, že nezanedbáva ani homonymitu. Napr.

I. populus, i, m. — narod

II. populus, i, f. — topoľ.

I. subjectus, a, um — podveržennyj, ležaščij pod čem-nibud'

II. subjectus, i, m. — ličnost, subjekt.

V latinskej lekárskej terminológii nie sú zriedkavé dvojtvary. Slovník rieši túto otázku tak, že dvojtvary uvádza za sebou v jednom hesle: insultatio, onis, f., insultus, us, m. — toľok, pobuždenije, pripadok

progressio, onis, f., progressus, us, m. — progress, postupateľnoje dvizhenije vpered, uspech
progređiens, entis, progressivus, a, um — narastajuščij, postupateľnyj, progressivnyj, iduščij vpered (assimilacija, gipertrofiya, regeneracija).

Okrem dvojtvarov sú v latinskej lekárskej terminológii časté aj synonymá, a to najmä v tých prípadoch, keď raz má termín latinský, druhý raz grécky základ: mycter (gr.) — nozdria. Sin. (lat.) naris. Ako ukazuje uvedený príklad, uvádza slovník nielen ekvivalent, ale aj synonymum. Možno ľutovať, že autor nespracoval synonymá dôsledne. Máme na mysli ten fakt, že sice za niektorými neslami sa uvádza ekvivalent a synonymum, avšak toto synonymum sa už na svojom abecednom mieste nevyskytuje, čím sa prakticky pre slovník stráca. Napr.:

onychocryptosis, is, f. — vrastaniye nogta. Sin. acronyx (pod heslom acronyx sa tento termín nenachádza).

Podobne: microphthalmus, i, m. — malyj (atrofičeskij) glaz. Sin. ophthalmiciria sa pod druhým synonymom nenachádza.

Pri latinizovaných termínoch gréckeho pôvodu upozorňuje autor na grécky koreň. Uvádza ho v zátvorke:

hypocapnia, ae, f. (gr. kapnós — dym) — nedostatok uglekisloty v krvi
mycelium, ii, n. — micelij (gr. mýces — grib)

morla, ae, f. (gr. morós — glupýj) — slaboumije s bolživostju i duráčestvom.

Ak ekvivalentom latinského termínu je porušené latinské pomenovanie, uvádza slovník aj domáci termín alebo výklad:

pyelitis, tidis, f. — pijelit, vospaleniye počečnych lochanok

dysenteria, ae, f. (Gippokrat) (gr. dys + énteron) — dizenterija — vospaleniye tolstych kišok s krvavým i natužným ponosom.

Ruský ekvivalent môže mať niekedy dva výkladové významy:

plasmodium, ii, n. — plazmodij: 1) parazit maľarij; 2) sojedinenije (kolonija) kletok s neskoľkimi jadrami i obščej protoplazmoj.

Združené pomenovania sú rozpracované len pod jedným členom skladu — pod podstatným menom. Pri druhom člene skladu — prídavnom mene — nachádzame len základný význam.

Ako prílohu má slovník register ruských termínov s uvedením ich latinských ekvivalentov. Tento register má pomáhať pri hľadaní potrebného latinského názvu. Zahŕňa najmä termíny z anatómie a klinickej medicíny domáceho pôvodu. Rusifikované slová latinského pôvodu ako abdominalnyj, — abdominális, abscess — abscessus autor do registra nezahrnul. Tento register môže byť užitočný najmä zahraničnému používateľovi, ak sa stretne s ruskou odbornou literatúrou, v ktorej sú poväčšine ruské pomenovania. Keďže rusko-inojazyčných lekárskech slovníkov je doteraz pomerne málo, rusko-latinský slovníček uľahčí používateľovi štúdiu. Register môže účinne pomôcť aj pri práci na rusko-inojazyčných lekárskech slovníkoch.

Latinsko-ruský lekársky slovník S. I. Volfsona je obohatený aj o súpis anatomických termínov schválených r. 1895 vo Švajčiarsku. Uvedené sú aj zmeny, ku ktorým došlo r. 1935 na konferencii anatómov v Nemecku.

Používateľ nájde v slovníku aj zoznam všeobecne používaných latinských výrazov, aforizmov, príslovií, ako aj hlavné skratky, ktoré sa používajú na receptoch.

Recenzovaný slovník obsahuje anatomickú a klinickú terminológiu, neodrzadáva teda úplne súčasnú lekársku terminológiu. Podľa mienky vydavateľstva úlohou najbližšieho obdobia bude práca na kompletnom latinsko-ruskom lekárskom slovníku. Recenzovaný slovník je určený najmä poslucháčom medicíny, ale bude zaiste dobrým pomocníkom aj aspirantom a lekárom.

Po lexikografickej stránke (okrem niekoľkých menej významných nedostatkov) je spracovaný vzorne, takže bude môcť byť základom pre úplný latinsko-ruský slovník. U nás môže byť príkladom dobrého dvojazyčného odborného slovníka.

E. Kučerová

B. Novotný

SLOVENSKO V MLADŠEJ DOBE KAMENNEJ

Autor tu zhuštenou formou opisuje vývin územia Slovenska v neolite a eneolite. Podáva nielen výstižnú charakteristiku hmotnej a duchovnej kultúry jeho vtedajšieho ľudu, ale aj vzťahy príslušných kultúr na širšom pozadí vývinu pravekej spoločnosti. Prevažná časť práce sú obrazové prílohy, na ktorých je vyobrazený takmer všetok zväzujú archeologický materiál, zostavený s osobitným zreteľom na nové nálezy.

SAV 1958, str. 136, obr. 73, viaz. Kčs 19,—.

A. V. Isačenko

SLOVENSKO-RUSKÝ PREKLADOVÝ SLOVNÍK

V tomto druhom diele slovensko-ruského prekladového slovníka autor spracúva písmená P—Ž. Slovensko-ruský prekladový slovník je prvý dvojzväzkový slovník slovensko-cudzojazyčný, ktorý obsahuje asi 100 000 slov. Poslúži nielen širokým kruhom školským a vysokoškolským, ale aj náročnejším prekladateľom a odborníkom. Slovník je nepostrádateľnou pomôckou pre každého zahraničného, najmä sovietskeho slavistu, ktorý pri čítaní nových a starších pôvodných slovenských textov nemá dodnes poruke také rozsiahle lexikografické dielo. Slovník obsahuje i najnovšie politické a hospodárske slovenské termíny; v druhom diele sa však odhliadlo od mnohých zbytočných nárečových, básnických a zastaralých výrazov, aj keď sa do slovníka pojali výrazy a termíny historické.

SAV 1958, str. 824, viaz. Kčs 31,—.

L. Szántó

VYBRANÉ STATE

Sborník statí a prejavov akademika Ladislava Szántóa je cenný dokument

pre poznanie ideovo-politickej situácie u nás v období prvej Československej republiky. Obsahuje články i väčšie časopisecké štúdie najmä z rokov 1929–1933, ku ktorým sú pripojené niektoré práce z rokov po oslobodení.

Obsah: Úvod — Z blata zlato — V SSSR sa buduje strecha socializmu — Materialistická dialektika a kríza strany — Proces vyhubenia ľudstva — Marxistický o psychanalýze — Nadtriednosť vedy a čo za ňou váži — O linii budúcich päťročnic — Poznámka na okraj umenia — Racionalizovanou výchovou k „duchovnému ovládnutiu homoty“ — Účast techniky na stvorení, zotročení a oslobodení človeka — Pod zástavou marxizmu — Fašistická racionalizácia výchovy — Frašeň súčasného reakčného a revolučného myslenia — Diskutujeme marxisticky v ankete o „fašizme a kultúre“ — O školskej výchove — Veda v službách buržoázie a proletariátu — Leninova filozofia — Základné otázky Plechanovho učenia — Čo znamená byť komunistom? — Sme bojovními dialektickými marxistami — Proletárska podstata románu Pole neorané — Od Anti-Dühringa k empiriokriticizmu — Marx a sociálna demokracia — O našom proletárskom svetonáhľade — Kríza meštackej prírodovedy a jej prekonanie (Buržoázne „prekonanie“ krízy vedy — popieranie vedy) — O triednom boji v súčasnej prírodovede — O vývojovom zákone jednoty protikladov — Za bojujúci marxizmus-leninizmus — O triednom chápaní konkrétnosti a abstraktnosti — O odraze všeobecnej krízy kapitalizmu v súčasnej teoretickej fyzike — O niektorých nedostatkoch našej propagandy marxizmu-leninizmu — Dielo, ktoré znamenalo revolúciu vo vede — O dialektickej jednote vedeckého a umeleckého obrazu.

SAV 1958, str. 340, viaz. Kčs 23,—.